

Conflictivitat armada i resolució de disputes al Sud-est asiàtic: evolució històrica i reptes de futur

êc̃p̃ escola de cultura de pau

Jordi Urgell

Investigador de l'Escola de Cultura de Pau de la UAB

Núm.6 Abril 2020

Apunts ECP de
Conflictes i Pau

Resum

Després d'haver estat una de les regions del món amb majors nivells de conflictivitat armada durant la Guerra Freda, en les darreres dècades el Sud-est asiàtic ha experimentat una clara reducció tant de conflictes armats interns com de disputes interestatals. Tot i que el 2019 i 2020 s'han produït avenços molt positius respecte de l'acomodament de minories nacionals i de reivindicacions polítiques a través de negociacions de pau, la regió segueix tenint diversos conflictes actius i enfronta importants reptes. Entre ells, la creixent contestació social i erosió de la legitimitat de les institucions i els models de governabilitat; l'assertivitat amb la qual s'estan reivindicant referèndums d'autodeterminació; i la consolidació i expansió d'ISIS a la regió després de la pèrdua dels seus darrers feus a Siria i l'Iraq.

La reducció de la conflictivitat al Sud-est Asiàtic

Durant bona part de la Guerra Freda, i especialment durant els anys setanta, el Sud-est asiàtic va ser una de les regions del món amb major és nivells de conflictivitat armada, tant pel que fa a nombre de disputes bèl·liques com a la mortalitat associada a les mateixes. La Guerra del Vietnam va ser el cas amb major repercussió política i mediàtica ja que va propiciar la participació bèl·lica de

nombrosos països, incloent la de potències com els EUA, la Xina o la Unió Soviètica; va alimentar les guerres civils que es lliuraven a Cambodja i Laos en els anys seixanta i setanta - que van finalitzar amb la victòria i l'accés a Govern el 1975 dels moviments insurgents comunistes Khmers Rojos i Pathet Lao, respectivament - i, per tant, va aguditzar la polarització ideològica de la península d'Indoxina i l'increment de la tensions interestatals. No obstant això, tal polarització ideològica no va evitar que també es produïssin conflictes entre països de la regió teòricament alineats en la mateixa esfera ideològica i estratègica de la Guerra Freda, com així ho demostren el prolongat conflicte que van viure Vietnam i Cambodja després de l'arribada al poder dels Khmers Rojos el 1975 i la posterior ocupació de Cambodja per part del Vietnam des del 1979 fins als acords de pau de París e 1991; o bé el conflicte entre Malàisia i Filipines a mitjans dels anys seixanta per la reivindicació per part de Manila de les regions orientals de l'estat malaisi de Sabah. En la mateixa època, l'aleshores president indonesi Sukarno va declarar la política de confrontació (Konfrontasi), que va incloure episodis bèl·lics, arran de la formació de Malàisia el 1963 i l'establiment dels estats de Sabah i Sarawak a l'illa de Borneo. A més de totes aquestes disputes amb una dimensió clarament interestatal, alguns països van enfrontar rebel·lions armades internes per part d'insurgències comunistes (Filipines, Malàisia, Tailàndia i Myanmar) o bé de minories nacionals, com Indonèsia (Aceh, Papua Occidental, Timor Oriental), Filipines (Cordillera, Mindanao), Tailàndia (Patani) i Myanmar (Karen, Shan, Mon, Chin, Kachin, Rakhine, Karenni).

Després de la fi de la Guerra Freda, però molt especialment des de principis de segle XXI, al Sud-est Asiàtic s'observa una reducció molt clara i sostinguda de les diferents expressions de conflictivitat armada

-ja siguin conflictes armats, brots de violència intercomunitària o disputes interestatals. El ventall de possibles explicacions és ampli i inclou l'impacte de la fi de la Guerra Freda en la desaparició de les insurgències comunistes a Myanmar, Tailàndia i Malàisia els anys vuitanta; la democratització de països com Filipines, Tailàndia o Indonèsia els anys vuitanta i noranta; l'increment dels llaços de cooperació entre els països de la regió propiciat per l'ampliació i reforma de l'ASEAN; o els programes de descentralització en països com Filipines el 1991 i Indonèsia el 2001 (que va contemplar una autonomia especial per a Aceh i Papua Occidental). No obstant això, el factor més decisiu pel que fa a la reducció de conflictes armats interns ha estat la tendència a acomodar reivindicacions polítiques i demandes de minories nacionals a través de negociacions de pau. A tall d'exemple es poden esmentar els nombrosos acords de cessament d'hostilitats que va signar la Junta Militar birmana amb grups armats d'oposició de diverses minories nacionals des dels anys noranta o, posteriorment, l'Acord Nacional d'Alto el Foc assolit l'octubre de 2015 amb 10 grups insurgents; l'acord de pau entre Jakarta i el grup armat d'oposició Gerakan Aceh Merdeka (GAM) el 2005 a la província d'Aceh; o els acords de pau que el Govern de Filipines va assolir a les regions de Cordillera (amb el Cordillera People's Liberation Army el 1986) i Mindanao (amb el Moro National Liberation Front el 1996 i el Moro Islamic Liberation Front el 2014). A més de l'acomodació de les demandes de minories nacionals a través de la negociació, al Sud-est asiàtic també hi ha hagut una reducció de la violència intercomunitària, ja sigui a través d'acords polítics -com els de Malino I (2001) i Malino II (2002), que van posar fi respectivament als virulents brots de violència de matriu religiosa o sectària a les regions indonèsies de Sulawesi (1998- 2001) o Moluques (1999-2002)- o a través de mecanismes de resolució local de conflictes -com en el cas dels enfrontaments comunitaris a Kalimantan entre el 1996 i el 2002 o a Papua Occidental el 2007.

Pel que fa a l'altre patró de contestació armada interna per part d'insurgències comunistes, cal destacar la dissolució del braç armat de el Partit Comunista de Tailàndia a principis dels anys vuitanta després de l'oferiment d'una amnistia i de garanties de participació política en un nou marc democràtic; l'acord de pau de Hat Yai de 1989 entre el Partit Comunista de Malàisia i els Governos de Malàisia i Tailàndia, que va permetre la reinserció de combatents al nord de Malàisia i el sud de

Després de la fi de la Guerra Freda, al Sud-est asiàtic s'observa una reducció molt clara i sostinguda de les diferents expressions de conflictivitat armada

El factor més decisiu pel que fa a la reducció de conflictes armats interns ha estat l'acomodament de reivindicacions polítiques a través de negociacions de pau

Tailàndia; la desmobilització de la insurrecció comunista a Myanmar també a finals dels anys vuitanta, coincidint amb la fi de la Guerra Freda i l'enorme repressió per part de la junta militar contra les protestes de 1988; l'inici de converses de pau el 1986 amb el National Democratic Front (NDF) en representació del Partit Comunista de les Filipines (PCF) i el seu braç armat, el New People's Army (NPA), o l'acord de desarmament i desmobilització l'any 2000 amb el Revolutionary Proletarian Army/Alex Boncayao Brigade, braç armat del Rebolusyonaryong Partit ng Manggagawa-Pilipinas, escindit del PCF a mitjans dels anys noranta.

Pel que fa a la conflictivitat de tipus interestatal, diversos dels països de la regió que havien experimentat episodis bèl·lics o que mantenien disputes frontereres històriques han aconseguit gestionar pacíficament aquestes controvèrsies i en alguns casos han normalitzat plenament les seves relacions diplomàtiques i econòmiques, com Vietnam i Cambodja després dels Acords de París de 1991, que posaven fi a la guerra civil a Cambodja i a la presència de Vietnam al país; Vietnam amb Filipines o Tailàndia -països que als anys setanta van donar suport activament al Govern del Vietnam de Sud en la seva lluita contra el Vietnam del Nord i el Front d'Alliberament Nacional, conegut com Vietcong-; Malàisia amb Indonèsia i Filipines arran de les disputes territorials a l'illa de Borneo; Malàisia i Singapur, després dels greus enfrontaments comunitaris que es van produir després de la formació de Malàisia el 1963 i que van culminar amb l'expulsió de Singapur de país el 1965; o Indonèsia i Timor Oriental després de l'ocupació de Timor Oriental per part d'Indonèsia entre el 1975 i el 1999 i la violència en massa que van exercir milícies pro-indonèsies en les setmanes anteriors i posteriors a la celebració del referèndum d'independència el 1999, que va conduir a la independència de Timor Oriental el 2002. Més recentment, Tailàndia i Cambodja, que mantenen des de fa dècades un contenciós territorial fronterer als voltants del temple hindú de Preah Vihear, van aconseguir reconduir políticament amb el suport decisiu d'ASEAN els enfrontaments militars que es van produir a partir de l'any 2008. Igualment, Cambodja i Laos també van aconseguir canalitzar a través de mecanismes de concertació diplomàtica les seves disputes en àrees frontereres no delimitades, que van arribar a provocar algunes escaramusses armades i la militarització d'aquestes regions els últims anys, especialment l'agost de 2017 i, novament, l'agost de 2019.

La gestió i resolució de conflictes al Sud-est asiàtic, avui

En plena sintonia amb la tendència a la reducció de la conflictivitat armada i la resolució de disputes a través de vies polítiques, en els últims mesos s'han produït avenços significatius al Sud-est asiàtic. A Filipines, el conflicte armat a Mindanao -que es va iniciar a finals dels anys seixanta i que ha provocat la mort d'unes 120.000 persones des de llavors- va viure un punt d'inflexió històric amb l'aprovació en plebiscit a principis de 2019 de la Llei Orgànica de Bangsamoro (LOB), la qual cosa obre la porta a la plena implementació de l'acord de pau assolit el 2014 entre el Govern i el grup armat MILF, a la creació d'un nou règim autònom al sud (la Regió Autònoma Bangsamoro al Mindanao Musulmà, RABMM) i a la desmobilització de desenes de milers de combatents de l'MILF. A més, el president filipí, Rodrigo Duterte, el 2019 es va reunir en fins a sis ocasions amb Nur Misuari -el fundador de l'MNLF, la principal insurgència armada a Mindanao fins a finals de segle XX- per abordar el procés de revisió de la implementació de l'acord de pau que ambdues parts van signar el 1996 i també per discutir l'encaix de l'MNLF a l'esmentada RABMM. Al desembre de 2019, Misuari va ser nomenat Representant especial de Govern per a Assumptes Religiosos davant l'Organització per a la Cooperació Islàmica. També a Filipines, el Govern i el NDF van mostrar la seva disposició a reprendre el diàleg després d'un llarg període en què aquest va romandre paralitzat. El desembre de 2019 el Govern fins i tot va anunciar la reconstitució del seu panell negociador amb l'NDF, que havia estat dissolt mesos abans després del col·lapse de les negociacions.

A Tailàndia, a principis de 2020 es va iniciar un procés de negociació directa entre el Govern i el Barisan Revolusi Nasional (BRN), el principal grup armat d'oposició que opera al sud de país. Després de la segona ronda de converses al març, el Govern va declarar que fins al moment el clima de negociació entre les parts era constructiu i que, a més de qüestions tècniques i administratives, ja s'havien començat a abordar alguns dels temes de l'agenda substantiva. A principis d'abril, el BRN decretar un cessament d'hostilitats en el marc de la pandèmia del COVID-19. Les negociacions directes amb el BRN es van iniciar després que, després de diversos anys de negociació, no es produïssin avenços significatius en el diàleg entre el Govern i MARA Patani -una organització que agrupava diversos grups insurgents de sud del país- ni quedés demostrada l'ascendència de MARA Patani sobre el BRN ni el seu control sobre els nivells de violència a les províncies de Yala, Pattani i

Narathiwat. A Indonèsia, el president Widodo va expressar públicament per primera vegada la seva disposició a reunir-se amb líders d'organitzacions secessionistes de Papua Occidental. Tot i que aquest oferiment es va produir després d'una de les onades de protestes més intenses de les últimes dècades i un increment notable de les hostilitats bèl·liques a Papua Occidental, i tot i que les principals organitzacions independentistes papúes van posar determinades condicions per a l'inici de qualsevol diàleg -com la mediació internacional, la retirada de tropes de la regió o la incorporació de la possible independència de la regió a l'agenda-, és la primera ocasió en què un president indonesi fa un pronunciament d'aquest tipus.

A Myanmar, durant el 2019 el Govern va dur a terme nombroses converses tant amb els grups insurgents integrants de l'Acord Nacional d'Alto el Foc assolit l'octubre de 2015 com amb grups armats no signataris del mateix -bilateralment o a través d'organitzacions paraigua que agrupen diverses insurgències, com l'Aliança del Nord-. A principis de 2020 el Govern va anunciar la represa durant els primers mesos de l'any de l'anomenat procés de Panglong 21 -que es va iniciar a l'octubre de 2016 i fins avui ha celebrat tres conferències de pau, encara que sense aconseguir avenços significatius- i va remarcar la seva intenció d'incloure els grups no signataris de l'Acord Nacional d'Alto el Foc a aquest procés, que forma part del full de ruta de pau i la reconciliació nacional de Govern.¹

La resolució de conflictes interns: reptes de futur

Tot i la clara disminució de la conflictivitat a la regió en les últimes dècades i dels avenços positius que s'han produït recentment, el Sud-est asiàtic s'enfronta nombrosos reptes. Probablement els que generin una major preocupació internacional i tinguin una major visibilitat mediàtica siguin el repunt de les disputes entre països de la regió i amb la Xina al Mar de la Xina Meridional, i la possibilitat que el Sud-est asiàtic es vegi immers en la creixent confrontació entre la Xina i els EUA, especialment en una zona, l'Àsia Oriental, que està adquirint una nova i important rellevància geoestratègica i que alberga alguns dels conflictes amb major potencial per a l'escalada, com les disputes entre Corea del Nord i Corea del Sud -i entre Corea del Sud i la Xina- al Mar Groc; el contenciós històric entre la Xina i Taiwan, que s'ha aguditzat arran de la victòria de Tsai Ing-wen a les eleccions presidencials de Taiwan de gener de 2020; la disputa entre la Xina, el Japó i Taiwan a les illes Senkaku/Diaoyu al Mar de la Xina Oriental -que podria propiciar la

1. A finals de març, però, el Govern va anunciar o que tant la quarta conferència del procés de Panglong com les converses amb l'esmentada Aliança del Nord havien estat posposades a causa de la pandèmia del COVID-19.

intervenció dels EUA en virtut de tractat de defensa que té amb el Japó i que s'activaria en el cas d'una agressió contra la seva integritat territorial, que inclou a les illes Senkaku.²

Tot i la importància d'aquests dos factors, aquesta publicació se centra en aquells reptes més vinculats a la conflictivitat interna del Sud-est asiàtic, que ha estat la forma de violència més prevalent a la regió després de la fi de la Guerra Freda. De fet, a la regió persisteixen diversos conflictes armats prolongats -a Filipines, Tailàndia i Myanmar-, en els quals ja existien rebel·lions armades des dels anys seixanta o anteriorment.³ A continuació s'analitzen la contestació social dels models de governabilitat; la reivindicació de referèndums d'autodeterminació; i la consolidació i expansió d'ISIS a la regió.

Governabilitat, transicions democràtiques i derives autoritàries

A la llum de les massives protestes que han tingut lloc a diversos països del món en els últims anys, i molt especialment el 2019, qüestionant de manera molt directa els models de governabilitat, la qualitat de les institucions democràtiques o la longevitat de determinats règims, diversos països de la regió han vist erosionada la seva legitimitat social i enfronten el risc de mobilitzacions populars. De fet, alguns països ja han viscut en els darrers anys episodis esporàdics de protestes o períodes prolongats d'inestabilitat i polarització social. Pel que fa als models de governabilitat que podrien generar contestació social, la casuística a la regió és variada, i abasta règims de partit únic (Laos, Vietnam o Brunei); països que, sense ser de partit únic, de facto porten dècades amb el mateix govern (Cambodja o Malàisia); països en els quals les transicions democràtiques estan sent liderades per les antigues juntes militars (Myanmar o Tailàndia), o països formalment democràtics però amb importants nivells de mobilització (Indonèsia) o crítica per estar immersos en derives autoritàries (Filipines).

Diversos països han vist erosionada la legitimitat social de les seves institucions de govern i enfronten el risc de mobilitzacions populars que qüestionin els models de governabilitat

A Laos i Vietnam, països de partit únic des de la fi de les guerres d'Indoxina, s'han registrat protestes incipients recentment tot i que les mobilitzacions socials estan clarament restringides.⁴ Uns altres dos països, Cambodja i Malàisia, si bé formalment no són règims de partit únic, *de facto* estan (o han estat fins fa poc) governats pel mateix partit durant un llarg període de temps, la qual cosa ha ocasionat nombroses crítiques i mobilitzacions en temps recents. A Cambodja, el primer ministre Hun Sen ocupa el càrrec des de 1985 (amb un breu parèntesi entre 1993 i 1998), el que el converteix en un dels governants més longeus del món. En les últimes eleccions generals celebrades el 2018, la seva formació política, el Partit Popular de Cambodja, va obtenir els 125 escons en competició tot i la concurrència de més de 20 formacions polítiques, cosa que va provocar que diversos països no reconeguessin els resultats. Cal recordar que el principal opositor al Govern de Hun Sen, Siam Rainsy, es troba a l'exili sense possibilitat de retornar al país ni exercir cap activitat política i que el seu partit, el Partit Nacional del Rescat de Cambodja, va ser dissolt per la Cort Suprema el 2017. En el cas de Malàisia, la coalició Barisan Nasional -que havia governat el país ininterrompudament des de la seva fundació el 1957- va perdre sorprenentment les eleccions celebrades el 2018 davant la coalició Pakatan Harapan liderada per Mahatir Mohammad, primer ministre del país des de 1981 fins al 2003. Aquest històric canvi de govern va provocar importants protestes el 2018 i va iniciar una complexa transició política que d'alguna manera es va veure interrompuda per una crisi política el 2020 -diversos partits van abandonar la coalició governamental- que va culminar amb la renúncia de Mahatir al càrrec de primer ministre, provocant això noves protestes i aguditzant la polarització política i social.

Dos casos, Tailàndia i Myanmar, estan immersos en transicions a la democràcia complexes en les que les juntes militars anteriors segueixen jugant un paper preponderant en els processos d'obertura política. Tailàndia, un país amb una important tradició autoritària fins als anys noranta, va patir dos cops d'estat en menys

2. London School of Economics, *The New Geopolitics of Southeast Asia*, Ideas Speacil Report, novembre de 2012, <http://www.lse.ac.uk/ideas/Assets/Documents/reports/LSE-IDEAS-New-Geopolitics-of-Southeast-Asia.pdf>; KPMG, *Asia-Pacific Geopolitics and Regional Institutions*, gener de 2020, <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/au/pdf/2020/asia-pacific-geopolitics-regional-institutions.pdf>;
3. A les Filipines, tant l'NPA com les organitzacions secessionistes moro (el Muslim Independence Movement, antecedent de l'MNLF) sorgeixen a finals dels anys seixanta. A Tailàndia, els principals grups armats al sud del país (BRN i PULO) sorgeixen en els anys seixanta. A Myanmar, alguns dels principals grups armats ètnics sorgeixen en els anys quaranta (Karen National Union), cinquanta (Karenni National Progressive Party) o seixanta (Kachin Independence Organisation).
4. Benedict J. Tria Kerkvliet, "Citizens are speaking out in Vietnam", *East Asia Forum*, 23 d'agost de 2019, <https://www.eastasiaforum.org/2019/08/23/citizens-are-speaking-out-in-vietnam/>; Radio Free Asia, "Police Detain Eight Would-be Protesters in Lao Capital Vientiane", 15 de novembre de 2019, <https://www.rfa.org/english/news/laos/vientiane-protest-11152019160135.html>; David Hutt, "Laos democrats fight a lonely losing struggle", *Asia Times*, 27 de novembre de 2019, <https://asiatimes.com/2019/11/laos-democrats-fight-a-lonely-losing-struggle/>

de 10 anys, el 2006 -contra el llavors primer ministre Thaksin Shinawatra- i el 2014 -contra l'aleshores primera ministra i germana de Thaksin, Yingluck Shinawatra. Des de llavors, la Junta Militar (oficialment el Consell Nacional per a la Pau i l'ordre, CNPO) va aprovar una nova Constitució el 2017 i va anar posposant la celebració d'eleccions en nombroses ocasions fins que finalment aquestes van tenir lloc al març de 2019. El partit Palang Pracharath, creat per alts càrrecs de la Junta Militar sortint i liderat en els comicis pel fins llavors líder del CNPO, Prayut Chan-o-cha, va guanyar les eleccions per un estret marge al Partit Pheu, liderat de facto per l'exprimer ministre Thaksin Shinawatra, de manera que Prayut Chan-o-cha va ser elegit primer ministre.⁵ En el cas de Myanmar, la junta militar que havia governat el país després del cop d'estat de 1962 controla l'abast i els tempos de la transició a la democràcia després d'aprovar una nova Constitució (maig de 2008) que, entre altres qüestions, preveu un 25% dels escons de Parlament per les Forces Armades, i després que el nou partit creat per aquesta junta obtingués gairebé el 80% dels escons en joc a les eleccions de 2010, boicotejades per la Lliga Nacional per la Democràcia d'Aung San Suu Kyi. Encara que aquest partit va aconseguir el 86% dels escons en ambdues cambres a les eleccions de 2015 i Aung San Suu Kyi es convertís de facto en la màxima mandatària de país (la nova Constitució li va impedir postular-se oficialment a la presidència de país), recentment hi ha hagut importants protestes a favor i en contra de la intenció del Govern de reformar la Constitució i reduir el pes de les Forces Armades en la política birmana.

Finalment, en dues democràcies relativament assentades com Filipines (restauració de la democràcia el 1986 després de la dictadura de Ferdinand Marcos) i Indonèsia (transició a la democràcia després de la dictadura de Suharto el 1998), es van registrar episodis de contestació social que podrien posar en risc l'estabilitat dels respectius sistemes. A Filipines, el president Rodrigo Duterte ha estat acusat de liderar una deriva autoritària al país arran de la seva política antinarcòtica -que hauria provocat l'assassinat de milers de persones des de mitjans de 2016- i de la creixent militarització de la seva administració i la seva acció de govern. A Indonèsia, tot i la recent revalidació del càrrec de president Widodo, el 2019 es van registrar les mobilitzacions socials més importants després de la mort del dictador Suharto, tant pels comicis presidencials de maig, com per la situació política a Papua Occidental, com per diverses reformes en el codi penal i en matèria de corrupció.

Recentment hi ha hagut alguns esdeveniments a la regió que permeten afavorir un increment de la tensió vinculada a peticions diverses de celebració d'un referèndum

Referèndums d'autodeterminació

El Sud-est asiàtic ha estat històricament una regió en la qual hi ha hagut nombrosos grups armats en representació de minories nacionals concentrades territorialment que han aspirat a la independència de les seves respectives regions o han exigit la celebració de referèndums d'autodeterminació. Excepte en el cas de Timor Oriental, en el qual el president Habibie va autoritzar un referèndum supervisat per les Nacions Unides el 1999 en plena transició a la democràcia, fins ara els governs de la regió han aconseguit acomodar les reivindicacions d'aquests grups armats sense recórrer a la celebració de referèndums d'independència. Tot i que els nombrosos acords de pau o alto el foc signats en les últimes tres dècades a Myanmar, Filipines o Indonèsia suposen *de facto* una renúncia a la independència per part dels grups armats signants, recentment hi ha hagut alguns esdeveniments a la regió que permeten albirar un increment de la tensió vinculada a peticions diverses de celebració d'un referèndum.

En el cas de la província indonèsia d'Aceh, hi ha un cert consens en què l'acord de pau assolit el 2005 entre el Govern indonesi i la guerrilla GAM ha propiciat no només la pràctica desaparició de la violència política a la regió i la desmobilització i reinserció del GAM, sinó també una certa estabilitat política i desenvolupament econòmic de la província des d'aleshores. Tot i això, a mitjans de 2019, Muzakir Manaf, antic cap militar del GAM i líder del principal partit a la província (Partai Aceh), va sol·licitar la celebració d'un referèndum per a Aceh. Encara que tal demanda va ser qüestionada fins i tot per alts càrrecs del seu propi partit i figures rellevants de l'antiga guerrilla, algunes veus han especulat amb la possibilitat de que s'incrementi la tensió entre determinats sectors polítics i socials d'Aceh i el Govern central, que ha declarat en diverses ocasions que la celebració d'un referèndum d'aquestes característiques és il·legal i no té cap tipus de recorregut. A més de la influència política de Muzakir Manaf i de la importància del Partai Aceh (que ha aconseguit àmplies victòries a la major part dels comicis als quals ha concorregut des de les eleccions de 2009), també cal destacar el malestar social que podria generar la condemna a set anys de presó per corrupció dictada a l'abril de 2019 contra Irwandi Yusuf, antic dirigent del GAM, primer governador triat després de l'acord de pau (a les eleccions de 2006) i vencedor el 2017 de les últimes eleccions provincials. Altres anàlisis assenyalen que el

5. Segons la constitució aprovada per la junta militar el 2017, el primer ministre és elegit en una sessió conjunta entre la Cambra de representants i el Senat, els 250 membres del qual són designats íntegrament pel CNPO.

descontentament popular a Aceh (que al seu torn podria incrementar el suport a les demandes de celebració d'un referèndum) es podria aguditzar per alguns retards respecte de la implementació de l'acord de pau, i més concretament respecte de l'establiment d'una Comissió de la Veritat i la Reconciliació⁶ o bé pel fet que, tot i que l'acord de pau contemplava un repartiment més equitatiu de l'explotació de les quantioses reserves de petroli d'Aceh, aquesta segueix sent la província més pobra de Sumatra.⁷

A l'altre extrem de país, a la regió de Papua Occidental, en els darrers anys s'han incrementat i internacionalitzat les demandes per a la celebració d'un referèndum d'autodeterminació. Organitzacions nacionalistes papús i un bon nombre d'analistes i organitzacions de drets humans han assenyalat que el referèndum de 1969 organitzat i supervisat per les Nacions Unides, que va permetre la incorporació de la regió a Indonèsia, va tenir errors importants i no va expressar el sentir majoritari de la població respecte de l'estatus polític de Papua, de manera que aquesta regió no hauria exercit així el seu dret a l'autodeterminació i seria, per tant, un territori pendent de descolonització. El 2019, coincidint amb el 50è aniversari de tal referèndum, la regió va viure l'escalada de violència més important de les últimes dècades, amb acusacions a les Forces Armades de bombardejos aeris i ús d'armes químiques. A més, durant l'any desenes de persones van morir en Wamena i en d'altres ciutats de país durant les protestes que es van produir a la segona meitat de l'any, les més virulentes dels últims temps. En el pla polític, el Moviment Unit d'Alliberament de Papua Occidental (MULPO) va intensificar la seva campanya a favor de la repetició d'un referèndum d'autodeterminació en el si de les Nacions Unides -el febrer de 2019 va lliurar a l'Alta Comissionada dels Drets Humans, Michelle Bachelet, una petició de celebració d'un referèndum signada per més d'1,8 milions de persones, el 70% de la població, segons el MULPO- i de les dues organitzacions intergovernamentals del Pacífic: el Melanesian Spearhead Group i el Fòrum de les Illes de el Pacífic. Tot i les pressions d'Indonèsia i d'altres potències regionals com Austràlia a favor de la integritat

La celebració de referèndums d'independència a Bougainville (Papua Nova Guinea) o Nova Caledònia (França) podria reforçar la narrativa i l'estratègia del nacionalisme papú

territorial d'Indonèsia, en els últims temps s'ha incrementat notablement el suport a les demandes d'organitzacions papús per part de Governos melanesis (especialment Vanuatu, molt actiu a les Nacions Unides pel que fa a la convocatòria d'un nou referèndum), xarxes com l'International Parliamentarians for West Papua o l'International Lawyers for West Papua o fins i tot del Grup Àfrica, Carib i Pacífic (ACP), 79 països del qual han donat suport a la petició de MULPO al Govern indonesi perquè autoritzi l'accés de Bachelet a Papua per a conèixer de primera mà la situació dels drets humans a la regió.

En d'altres escenaris, tot i que les demandes d'un referèndum d'independència no han estat plantejades explícitament per part d'organitzacions insurgents, el fet que aquestes reivindiquin l'autodeterminació entre els seus objectius polítics genera preocupació. A Tailàndia, per exemple, segons el centre d'investigació International Crisis Group, hi ha la teoria entre determinats sectors governamentals que el BRN, el principal grup que opera al sud del país, està formant a una nova generació de combatents per a que en un període d'uns 10 o 15 anys hi pugui haver un alçament massiu a favor d'una declaració d'independència que acabi comportant una intervenció internacional i la celebració d'un referèndum d'independència.⁸ A Mindanao, tant l'MNLF com l'MILF van renunciar a la independència de la regió en les seves respectives negociacions amb l'Estat filipí, i no han plantejat explícitament aquesta qüestió en els darrers anys, però cal recordar que l'Estat va reconèixer el dret de autodeterminació de el poble moro i que una part significativa d'aquest considera que la millor opció per resoldre l'històric conflicte polític al sud de Filipines seria la celebració d'un referèndum organitzat per Nacions Unides.⁹

Finalment, cal considerar l'impacte que pugui tenir al Sud-est Asiàtic, especialment a Papua Occidental, la celebració recent o propera de tres referèndums d'autodeterminació al Pacífic: a l'illa de Bougainville (Papua Nova Guinea) al novembre i desembre de 2019, a Nova Caledònia (França) el setembre de 2020¹⁰ i a l'illa

6. Michael Hart, "Lasting Peace in Indonesia's Aceh Province Depends on Truth and Reconciliation", *World Politics Review*, 31 març de 2020, <https://www.worldpoliticsreview.com/articles/28448/for-indonesia-aceh-truth-and-reconciliation-process-is-key-to-lasting-peace>

7. Pizaro Gozali Idrus, "Los retos que persisten tras 14 años de acuerdo de paz en la provincia de Aceh, Indonesia", *Agencia Anadolu*, 26 de setembre de 2019, <https://www.aa.com.tr/es/pol/C3%ADtica/los-retos-que-persisten-tras-14-a%C3%B1os-de-acuerdo-de-paz-en-la-provincia-de-aceh-indonesia-1594427>

8. International Crisis Group, *Southern Thailand's Peace Dialogue: Giving Substance to Form*, Informe 304, 21 de gener de 2020, <https://www.crisisgroup.org/asia/south-east-asia/thailand/304-southern-thailands-peace-dialogue-giving-substance-form>

9. Abhoud Syed M. Lingga, *Understanding Bangsamoro Independence as a Mode of Self-Determination*, Comunicació presentada en el marc del Forum on Mindanao Peace celebrat a la Universitat de Filipines el febrer de 2002, <http://www.ombudsman.gov.ph/UNDP4/wp-content/uploads/2013/01/Independence-Option.pdf>

10. Aquest serà el segon dels tres referèndums d'independència que preveu l'Acord de Nouméa de 1998, després del que ja va tenir lloc el 2018, en el qual el rebuig a la independència de França va obtenir un 56%.

de Chuuk (Micronèsia) previst per a març de 2020 (i recentment posposat fins 2022). Més enllà de la proximitat en el temps d'aquests tres referèndums, la influència que poden tenir en la situació a Papua Occidental és doble. En primer lloc, perquè Bougainville, Nova Caledònia i l'illa de Papua formen part de Melanèsia, una esfera geogràfica i cultural amb una important identitat transnacional en què històricament hi ha hagut llaços de solidaritat cap a la causa del nacionalisme papú. Cal assenyalar una certa similitud entre l'estratègia internacional seguida pel secessionisme papú i el Front d'Alliberament Nacional Canac Socialista (FLNCS) -coalició de partits que dóna suport a la independència de Nova Caledònia-, ja que tots dos han centrat els seus esforços en guanyar-se el suport de els països de majoria melanèsia i del Melanesian Spearhead Group (del què l'FLNCS n'és membre de ple dret i en el qual MULPO aspira a aconseguir l'estatus de membre associat o observador). El segon aspecte que pot reforçar les aspiracions del nacionalisme papú d'aconseguir un referèndum és que les raons que han motivat la celebració de les consultes en Bougainville i Nova Caledònia semblen complementar la seva narrativa i reforçar les seves apel·lacions al dret d'autodeterminació. Així, l'apel·lació a la descolonització que s'ha fet en el cas de Nova Caledònia (que forma part de la llista de territoris no autònoms elaborat per Nacions Unides) reforça la narrativa papú segons la qual el referèndum de 1969 va ser fraudulent i, per tant, Papua no ha exercit encara el seu dret d'autodeterminació. D'altra banda, la motivació en el cas de Bougainville -la inclusió d'un referèndum diferit en l'acord de pau de 2001 que va posar fi al conflicte armat entre el Govern de Papua Nova Guinea i l'Exèrcit Revolucionari de Bougainville (1988-1998)¹¹, també reforça l'estratègia dels sectors més bel·ligerants del secessionisme papú, que semblen apostar per un increment de les hostilitats bèl·liques i per donar continuïtat a la lluita armada que ha encarnat el grup armat OPM des dels anys seixanta. Tot i que aquest referèndum no és vinculant (i, per tant, els governs de Papua Nova Guinea i de Bougainville hauran entaular negociacions per acordar una proposta sobre l'estatus polític de Bougainville que sigui sotmesa a votació al Parlament nacional), la claredat del resultat -participació del 87% i suport a la independència de l'98%- suposen un important impuls a les aspiracions de el nacionalisme papú.

Existeixen informes que adverteixen sobre una creixent articulació transnacional entre les desenes de organitzacions al Sud-est asiàtic que s'estima han declarat la seva lleialtat a ISIS

L'expansió d'ISIS

Si bé des de fa anys hi ha una abundant literatura sobre la presència d'organitzacions de tall gihadista al Sud-est asiàtic,¹² i en particular sobre les xarxes locals afiliades a al-Qaida (com Yemaah Islamiyah a Indonèsia, per exemple), en els últims anys s'ha incrementat notablement la preocupació (i la literatura acadèmica) sobre la creixent articulació, consolidació i expansió d'ISIS a la regió, per diversos motius.¹³ En primer lloc, perquè hi ha nombrosos informes que adverteixen sobre una creixent articulació transnacional entre les al voltant de 60 organitzacions locals al Sud-est asiàtic que s'estima han manifestat la seva lleialtat a ISIS després de la declaració del Califat per part d'al-Baghdadi el 2014.¹⁴ Encara que fins al moment no s'ha oficialitzat, ja el 2016 ISIS va declarar la seva intenció d'establir una nova província (*wilayat*) del Califat el Sud-est asiàtic (*Daulah Islamiah Nusantara*) amb epicentre a Mindanao, i a tal efecte fins i tot va nomenar com emir de la mateixa a Isnilon Hapilon, un històric líder del grup armat Abu Sayyaf, una organització el bastió principal de la qual és l'arxipèlag de Sulu. Segons algunes informacions, una de les principals tasques de Hapilon era coordinar l'acció dels principals grups armats a Mindanao que havien jurat lleialtat a ISIS, i que operaven en bastions diferents del sud de les Filipines: Bangsamoro Islamic Freedom Fighters (BIFF) -principalment a les províncies de Maguindanao i Cotabato Nord-, Abu Sa yyaf -arxipèlag de Sulu-, el Grup Maute -també conegut com Dawlah Islamiyah Ranao a Lanao del Sud- i Ansar al Khilafah -província de Sarangani.

Encara que ja el 2016 ISIS havia reivindicat accions armades d'una certa envergadura i havia assegurat disposar d'una important capacitat operativa sobre el terreny, el fet que va aconseguir captar l'atenció internacional i que va incrementar notablement la preocupació sobre la presència de ISIS al Sud-est asiàtic va ser l'atac i posterior setge a la ciutat de Marawi (província de Lanao del Sud, a Mindanao) per part del Grup Maute i altres organitzacions armades afins a ISIS. Els enfrontaments entre aquestes organitzacions i les Forces Armades de Filipines per reprendre el control de la ciutat van durar de maig a octubre de 2017 i van provocar la mort de més de 1.100 persones, el desplaçament forçós de

11. Segons l'acord de pau, el referèndum havia de celebrar-se en un període màxim de 15 anys posteriorment a l'elecció del primer Govern autònom de Bougainville.

12. Kumar Ramakrishn, "Terrorism in South East Asia. The Ideological and Political Dimension", *Southeast Asian Affairs* (2004), pp. 54-60

13. N. Rogozhina, *ISIS – a Threat to Security of South-East Asia Countries*, *Mirovaya ekonomika i mezhdunarodnye otnosheniya*, 2016, vol. 60, No 2, pp. 5-14

14. James Griffiths, "ISIS in Southeast Asia: Philippines battles growing threat", *CNN*, 30 de maig de 2017, <https://edition.cnn.com/2017/05/28/asia/isis-threat-southeast-asia/index.html>

més de 600.000 persones i la destrucció d'un a part significativa de Marawi. Segons alguns mitjans, el setge a Marawi va ser la major batalla lliurada per ISIS fora de Síria i l'Iraq i va propiciar la col·laboració amb Manila de països com els EUA o Austràlia. Després d'aquesta batalla, la capacitat operativa de ISIS a la regió va quedar delmada per la mort dels principals líders de les esmentades organitzacions afiliades a ISIS,¹⁵ per l'augment de la pressió militar posterior a la declaració de la llei marcial a Mindanao i per l'increment de la coordinació en matèria antiterrorista de diversos dels països de la regió. A més, les principals organitzacions armades a Mindanao, l'MILF i l'MNLF, es van comprometre activament en la neutralització d'ISIS. Segons algunes anàlisis, el fet que finalment, després de moltes dificultats, s'implementés l'acord de pau del 2014 entre el Govern i el MILF és important perquè corresponsabilitza l'MILF de la seguretat a Mindanao.¹⁶ Malgrat tot això, les organitzacions vinculades a ISIS s'han mantingut militarment molt actives, han seguit duent a terme atemptats d'envergadura i segueixen sent considerades per Duterte com el principal problema de seguretat nacional del país.

Tot i que Mindanao ha estat l'escenari en què ha ISIS s'ha mostrat més actiu i articulad, també hi ha nombrosos anàlisis sobre com ISIS aprofita l'existència de conflictes armats locals per estendre la seva influència¹⁸ i sobre la presència d'aquesta organització en els altres dos contextos de conflicte armat al Sud-est asiàtic: Myanmar i Tailàndia. Respecte del cas de Myanmar, tant el Govern birmà com d'altres governs de la regió han declarat

El creixent debilitament d'ISIS i la pèrdua dels seus últims bastions a Síria i l'Iraq el 2019 podrien propiciar el retorn de centenars de combatents provinents del Sud-est asiàtic

públicament que el país, en particular l'estat de Rakhine, és objectiu d'ISIS des de l'any 2012, i molt especialment a partir de l'agudització de la crisi amb la minoria rohingya -que algunes veus titllen de neteja ètnica-. El mateix líder d'ISIS, Abu Bakr al-Baghdadi, ja el 2014 va destacar la importància de la regió per a la gihad i els objectius de

el grup. Posteriorment, ISIS ha declarat en diverses ocasions la seva intenció d'establir una base a Bangladesh per a dur a terme atacs contra Myanmar pel tracte dispensat pel Govern a la comunitat rohingya, mentre que al-Qaida o organitzacions gihadistes de la regió han fet crides a perpetrar accions armades contra el Govern birmà argumentant la repressió i els greuges contra la minoria rohingya.¹⁹ A Tailàndia, el centre d'investigació Internacional Crisis Group (ICG) sosté que fins al moment no hi ha evidències empíriques sobre una presència operativa d'ISIS en el terreny ni una coordinació estratègica amb els grups armats de sud de país,²⁰ però també hi ha nombroses

informacions sobre la presumpta presència d'organitzacions gihadistes a la regió.²¹ El Govern ha reconegut públicament alguns d'aquests vincles, i tant Bangkok com la insurgència armada o centres d'investigació han assenyalat que la perpetuació del conflicte podria propiciar l'arrelament d'idees gihadistes i l'expansió de ISIS.²²

Finalment, algunes veus també han advertit que el creixent debilitament d'ISIS i la pèrdua dels seus últims bastions a Síria i l'Iraq el 2019 podrien propiciar el retorn de centenars de combatents provinents de el Sud-est asiàtic i l'increment de les accions armades d'ISIS en d'altres latituds de la planeta per desviar l'atenció de les seves derrotes a Síria i l'Iraq.²³ A finals de 2019 el Govern

15. Cal destacar principalment la mort el 2017 d'Isnilon Hapilo, els germans Omar i Abdullah Maute i Mohammad Jafaar Maguid (àlies Tokboy, líder d'Ansar Al-Khilafah) o, ja al març de 2019, Abu Dar, líder de el Grup Maute i a què molts consideraven el principal referent de ISIS a la regió després de la mort de Hapilon.
16. Loesch, Juliette, "The GPH-MILF Peace Process in the Philippines to Prevent and Transform Violent Extremism in Mindanao", *Journal of Peacebuilding & Development*, Volum 12, No. 2, 2017
17. A tall d'exemple, només a Mindanao cal destacar els atemptats de 31 de desembre de 2018 a un centre comercial de Cotobato; de principis de 2019 a la catedral de Jolo (22 persones mortes i 109 ferides) o de desembre de 2019 a la catedral de Cotobato (22 persones ferides).
18. International Crisis Group, *Exploiting Disorder: al-Qaeda and the Islamic State*, 14 de març de 2016, <https://www.crisisgroup.org/global/exploiting-disorder-al-qaeda-and-islamic-state>
19. Htet Naing Zaw, "ISIS a Threat to N. Rakhine: Gov't Spokesperson", *The Irrawaddy*, 29 d'abril de 2019, <https://www.irrawaddy.com/news/burma/isis-threat-n-rakhine-govt-spokesperson.html>; John Pennington, "What are the links between the Rakhine crisis and ISIS", *ASEAN Today*, 23 d'octubre de 2017, <https://www.aseantoday.com/2017/10/what-are-the-links-between-the-rakhine-crisis-and-isis/>; Francis Chan, "ISIS, Al-Qaeda drawn to crisis in Rakhine state", *The Straits Times*, 20 de setembre de 2017, <https://www.straitstimes.com/asia/se-asia/isis-al-qaeda-drawn-to-crisis-in-rakhine-state>
20. ICG sosté que els líders d'aquests grups s'oposen a ISIS o al-Qaida perquè el seu objectiu polític (l'autodeterminació de Patani) no és coincident amb l'establiment d'un califat a escala global; perquè la major part de la societat i dels líders religiosos en la regió no comparteixen la ideologia salafista-gihadista, perquè qualsevol aliança o vincle amb ISIS erosionaria clarament la legitimitat interna i internacional dels seus objectius polítics i la possibilitat d'arribar a un acord amb el Govern tailandès, que sembla la prioritat estratègica de la insurgència al sud de país.
21. Massino Morello, *Thailand's Southern Worries and the IS Threat*, Italian Institute for International Political Studies, 11 de desembre de 2018, <https://www.ispionline.it/en/publicazione/thailands-southern-worries-and-threat-21736>
22. International Crisis Group, *Jihadism in Southern Thailand: A Phantom Menace*, Informe Asai 291, 8 de novembre de 2017, <https://www.crisisgroup.org/asia/south-east-asia/thailand/291-jihadism-southern-thailand-phantom-menace>
23. Daveed Gartenstein-Ross, Colin P. Clarke, Samuel Hodgson, *Foreign Terrorist Fighters from Southeast Asia: What Happens Next?*, International Centre for Counter-Terrorism, 17 de febrer de 2020, <https://icct.nl/publication/foreign-terrorist-fighters-from-southeast-asia-what-happens-next/>; Amy Chew, "Malaysia warns Isis may shift base to Southeast Asia, as militants seek fake Passports", *This Week In Asia*, 28 de novembre de 2018, <https://www.scmp.com/week-asia/politics/article/3039660/malaysia-warns-isis-may-shift-base-southeast-asia-militants-seek>

dels EUA reconeixia que fins a la data no s'havia produït un retorn en massa de combatents procedent de l'Orient Mitjà, tot i que sí que s'havia incrementat la presència de persones que duïen a terme tasques de formació en combat i fabricació d'explosius a Mindanao.²⁴ A més, algunes fonts advertien sobre una creixent adopció per part d'organitzacions armades locals d'estratègies de combat que, com els atemptats suïcides,²⁵ fins a la data no havien estat utilitzades al Sud-est asiàtic i que sí que han estat habituals a Síria, Afganistan o l'Iraq.²⁶

Conclusió

Després d'haver estat un dels epicentres de la Guerra Freda i una de les regions amb majors nivells de conflictivitat armada de tot el món, al Sud-est asiàtic hi ha hagut una clara reducció de tots els tipus de conflictes en les últimes dècades. La fi de la Guerra Freda sembla tenir una clara correlació amb la disminució de les disputes bèl·liques interestatals i amb la desmobilització

o el debilitament d'insurgències d'inspiració comunista, mentre que la reducció dels conflictes armats interns vinculats a les demandes de minories nacionals sembla estar estretament relacionada amb la tendència a la regió d'acomodar aquestes demandes a través de negociacions i acords de pau.

Pel que fa als reptes de futur de la conflictivitat interestatal, cal destacar el repunt de les disputes al Mar de la Xina Meridional i la nova geopolítica i rellevància geoestratègica d'Àsia Oriental, que s'ha erigit en un dels escenaris de possible confrontació geoestratègica entre la Xina i els EUA i que alberga disputes amb gran potencial per a l'escalada en l'arc que va del Mar Groc, a la Mar de la Xina Oriental i al Mar de la Xina Meridional. Quant als reptes de futur dels conflictes armats interns, en aquesta publicació s'han abordat principalment el possible increment de la tensió vinculat a les demandes d'autodeterminació; la possibilitat de que s'incrementin les protestes a favor de més democràcia i millor governabilitat; i la consolidació d'ISIS a la regió.

24. Amy Chew, "Isis terror tactics being exported to Southeast Asia", *This Week in Asia*, 23 de novembre de 2019, <https://www.scmp.com/week-asia/politics/article/3039037/isis-terror-tactics-being-exported-southeast-asia-us-official>
25. A Mindanao, entre juliol de 2018 i finals de 2019, 33 persones havien mort i més de 100 havien resultat ferides a causa d'aquesta forma de violència. Roel Pareño, "Suicide bombings a new threat in Mindanao", *Philippine Star*, 26 de desembre de 2019, <https://www.philstar.com/nation/2019/12/26/1979768/suicide-bombings-new-threat-mindanao>
26. Amy Chew, "Isis terror tactics being exported to Southeast Asia, US official says", *This week in Asia*, <https://www.scmp.com/week-asia/politics/article/3039037/isis-terror-tactics-being-exported-southeast-asia-us-official>

Aquesta publicació està subjecta a una llicència de Creative Commons. Es permet la reproducció total o parcial, la distribució i la comunicació pública de l'obra, sempre que no sigui amb finalitats comercials, i sempre que es reconegui l'autoria de l'obra original. No es permet la creació d'obres derivades.

Els continguts d'aquest informe poden ser lliurement reproduïts i difosos, sempre que se citi adequadament. El contingut d'aquesta publicació és responsabilitat exclusiva de l'Escola de Cultura de Pau i no reflecteix l'opinió de l'ACCD ni de la Generalitat de Catalunya.

Escola de Cultura de Pau
Parc de Recerca, Edifici MRA,
Universitat Autònoma de Barcelona
08193 Bellaterra (Espanya)
+34 93 586 88 42
pr.conflictes.escolapau@uab.cat
escolapau.uab.cat

Amb el suport:

@escolapau
EscolaPau